

VELIČINA POTENCIJALNOG „ODLJEVA MOZGOVA“ STUDENATA VISOKE ŠKOLE ZA MENADŽMENT U TURIZMU I INFORMATICI U VIROVITICI

Datum prijave: 15.10.2013.

UDK 331.5:37

Datum prihvaćanja: 22.11.2013.

Prethodno priopćenje

D.Mlikota¹

Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici
Matije Gupca 78, 33000 Virovitica
Telefon: 033-492-276 Fax: 033-721-037 E-mail: draganamlikota@gmail.com

A.Prelas Kovačević, dipl. oec.

Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici
Matije Gupca 78, 33000 Virovitica
Telefon: 033-492-276 Fax: 033-721-037 E-mail: anita.prelas.kovacevic@vsmti.hr

SAŽETAK - Početak stoljeća okarakteriziran je globalizacijom i stalnim promjenama. Znanje i obrazovanje te u konačnici obrazovan čovjek prepoznati su kao ključ uspjeha. Proces koji plijeni sve više pažnje, a u kojem mladi, obrazovani, perspektivni i kreativni ljudski potencijali u potrazi za samoostvarenjem napuštaju granice matične države, popularno je nazvan „odljev mozгова“. Odljev mozgovа, kao proces prostornog razmjesta obrazovanih ljudskih potencijala, predstavlja proces koji će zasigurno odigrati važnu ulogu na globalnoj gospodarskoj sceni i kao takav zahtijeva sve veću pozornost, razumijevanje i poštovanje odgovornih pojedinaca i svih nas.

Rad je koncipiran u dva dijela - u prvom dijelu je sam proces odljeva mozgovа prikazan preko faktora koji ga uzrokuju i konfliktne posljedice kojima on rezultira, dok je u drugom dijelu rada kroz empirijsko istraživanje prikazana veličina potencijalnog odljeva mozgovа studenata Visoke škole za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici

Ključne riječi: globalizacija, obrazovanje, odljev mozgovа,

SUMMARY- The beginning of century is characterized by globalization and constant changes. Knowledge, education and an educated man have been recognized as a key to success. Process that draws more attention in which young, educated, promising and creative human potentials in the search for self-realisation leave the borders of their native country is popularly called "brain drain". Brain drain, as the spatial deployment of educated human potentials is a process that will certainly play an important role in the global economy and, as such, requires more attention, understanding and respect of responsible individuals and us all. The work is divided into two parts - in the first part the process of brain drain is shown over the factors that cause it and the conflicting consequences that it results in, while in the second part through an empirical research is shown the size of the potential brain drain of students at the Virovitica College.

Key words: globalization, education, brain drain

1. UVOD

Svijest o važnosti ljudskih potencijala kao ključnog faktora koji određuje uspješnost poslovanja, a samim time i gospodarsku uspješnost, tek u novije doba poprima odgovarajuće razmjere pozornosti i brige suvremenoga društva. Ulaganje u ljudske potencijale kroz njihovo obrazovanje, razvoj i usavršavanje, rezultira intelektualnim kapitalom koji u promjenjivim uvjetima poslovanja 21. st. predstavlja gotovo jedini način ostvarenja napretka i održive konkurentne prednosti.

Poslodavac i organizacija koji su spoznali važnost i vrijednost obrazovanog kadra na dobrom su putu ostvarenja svojih poslovnih i ekonomskih ciljeva. Drugim riječima, ulaganje u obrazovanje ljudskih potencijala predstavlja investiciju koja se uvijek isplati. Ljudski potencijali temelj su intelektualnoga kapitala kojeg konkurencija ne može

kopirati i koji osigurava dugoročnu i stratešku prednost.

Proces koji plijeni sve više pažnje, a u kojem mladi, obrazovani, perspektivni i kreativni ljudski potencijali u potrazi za samoostvarenjem napuštaju granice matične države, popularno je nazvan „odljev mozgovа“. Aktualnost ovoga trenda, njegov globalni razmjer i nedovoljno istraženi uzroci i posljedice predstavljaju glavne razloge izbora teme.

Republika Hrvatska, promatrana u europskom konceptu, predstavlja relativno malu državu s malim brojem stanovnika koja tek treba izboriti svoje mjesto na europskom i globalnom tržištu. Domovinski rat, tranzicija i ekonomska kriza predstavljaju uteg za državu i njezine stanovnike te je nužno kroz postojeće institucije razviti kolektivnu svijest usmjerenu na njen gospodarski napredak. Stoga, svaki puta kada visoko obrazovani hrvatski građanin u potrazi za boljom životnom egzistencijom napusti domovinu, za nju nastaje nepopravljiva šteta.

¹ Studentica 3. godine smjera Informatički menadžment koji se izvodi na Visokoj školi za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici

Spoznaja da domovinu napuštaju najsposobniji ili bolje rečeno oni koji predstavljaju temelj njenoga nužnog gospodarskog oporavka nedopustiva je pojava i svakako zaslužuje veću društvenu pozornost i brigu.

2. LJUDSKI POTENCIJAL I MIGRACIJE

„Ako na razini ljudskoga potencijala mladi ljudi predstavljaju biološku podlogu vitaliteta jedne zemlje i condicio sine qua non njezina opstanka i budućnosti, obrazovanim je ljudima namijenjena prije svega uloga onih koji će osiguravati kakvoću svekolikog življenja i izglednost budućnosti“ (Golub, 2003:129). Ulaganje u mlade naraštaje predstavlja ulaganje u gospodarski razvoj kao i u napredak cjelokupnog društva. Upravo mladi naraštaji, budući obrazovani građani, kreativni i sposobni ljudski potencijali trebaju zadovoljiti potrebe sve zahtjevnijeg tržišta.

Prema Jambrek, Penić (2008) tek je u novije vrijeme ljudskom faktoru pridano dovoljno veliki značaj te je nizom istraživanja dokazana povezanost između obrazovanja i gospodarske uspješnosti. Upravo ta povezanost sastavni je i najznačajniji pokazatelj važnosti uloge "ljudskog kapitala" i investicija u njega pri ostvarenju ciljeva gospodarskog razvoja. "Ljudski kapital je najvažniji segment danas jako omiljene koncepcije intelektualnog kapitala" (Jambrek, Penić, 2008:1184).

Uvjeti poslovanja su promjenjivi, dinamični i nepredvidivi te uvjetuju opstanak najprilagodljivijih. Globalizacija je proces koji je zahvatio cijelo društvo, a znanje postaje ključ uspjeha. Ona gospodarstva koja su to na vrijeme spoznala postala su simbol prosperiteta. U drugoj polovici 19. st. svijet se polarizira na razvijene zemlje, tj. nacionalne sisteme koji znaju zadržati kreativni i obrazovani ljudski potencijal i na nerazvijene zemlje, čije je značajka nesposobnost održavanja i reproduciranja srednjeg, nekreativnog sloja neophodnog za produkciju onih najboljih (Adamović, 2003). Svijet se tako razgraničio na razvijeni sjever i nerazvijeni jug, a razlike su sve izraženije stvarajući pri tome sve veći jaz².

Stanovništvo je okarakterizirano najvažniji faktor društveno - ekonomskog razvitka neke zemlje jer je izvor radne snage, produktivnog ljudskog potencijala. Radna snaga određuje smjer i tempo razvoja privrede, a u konačnici razvoja cjelokupnog društva. Na taj se način stvaraju poželjni uvjeti za život na nekom teritoriju, bilo da je riječ o općini, županiji ili državi (Lamza Maronić, Tokić, 2012). Stanovništvo se iz godine u godinu mijenja pod utjecajem različitih čimbenika. Spomenute promjene mogu biti izražene u numeričkim vrijednostima, ukoliko broj stanovnika raste ili pada, a isto tako može biti i promjena u samoj strukturalnoj vrijednosti stanovništva.

„Stanovništvo Republike Hrvatske u prošlom stoljeću bilježi jako spor rast, gotovo neznatan u odnosu na neke druge zemlje“ (Lamza Maronić, Tokić, 2012:264). Posljednjih desetak godina ukupni broj stanovnika Republike Hrvatske zahvaćen je trendom opadanja. Gospodarski napredak ovisi o brojnosti stanovništva neke zemlje, tj. o veličini radno sposobnog stanovništva. Država koja ima više stanovnika, uz ostale iste uvjete bit će razvijenija od one s manjim brojem stanovnika (Lamza Maronić, Tokić, 2012). Proizlazi logičan zaključak kako veći broj stanovnika, osigurava veće tržište, stoga se postavlja pitanje utjecaja demografskih čimbenika na gospodarski napredak i razvitak, čija se osnovna podjela dijeli na: promjenu broja stanovnika, zaposlenost, migracije i demografsku strukturu³.

3. DEMOGRAFSKI ČIMBENICI UTJECAJA NA GOSPODARSKI NAPREDAK I RAZVITAK

Na gospodarski napredak i razvitak djeluju mnogobrojni demografski čimbenici, među kojima se izdvajaju: ukupno kretanje stanovništva, njihova zaposlenost, migracije te u konačnici demografska struktura. Djelovanje spomenutih čimbenika vrlo je složeno te je teško izdvojiti koji je od njih važniji ili djelotvorniji. Jednostavno rečeno, razvoj gospodarstva obilježen je demografskim čimbenicima, a oni djeluju kroz međusobnu interakciju i sinergiju. Stanovništvo s obzirom na dob, spol i obrazovanje, zaposlenost radno sposobnog potencijala, kao i njihove migracije i ukupno kretanje predstavljaju temelj, osnovu i začetak ekonomskog rasta i doseganje socijalnog blagostanja.

3.1. Ukupno kretanje stanovništva

Ukupno kretanje broja stanovništva, odnosno promjena broja stanovnika ima značajan utjecaj na potražnju roba i usluga u određenom gospodarstvu. Povećanje broja stanovnika utječe na povećanje potražnje. Povećana potražnja rezultira stvaranjem novih tehnologija, povećanjem kreativnosti rada, bogatije radno iskustvo, a posebno vodi proizvodnji novih znanja i racionalnijoj upotrebi resursa. Prethodno navedeno se prvenstveno odnosi na radno sposobno stanovništvo i produktivan ljudski potencijal te u krajnjoj liniji na ekonomski razvijene zemlje (Lamza Maronić, Tokić, 2012).

3.2. Zaposlenost

Status ne/zaposlenosti obilježava financijsku sposobnost i kupovnu snagu stanovnika. Visoko razvijene zemlje obilježava visoka stopa zaposlenosti i obrnuto. Niska stopa zaposlenosti ukazuje na nisku dostupnost posla što govori o slabij iskoristivosti gospodarskih potencijala. Povijest uči kako su zemlje niske stope zaposlenosti generatori emigranata, dok

² Usporedi sa Golub 2004:42.

³ Usp. sa Lamza Maronić, Tokić, 2012:4.

su razvijene zemlje s visokom stopom zaposlenosti magneti imigrantima (Lamza Maronić, Tokić, 2012).

3.3. Migracije

Migracije predstavljaju bitnu kategoriju za analizu društveno-ekonomskog stanja. Stanovništvo se seli iz područja nedovoljno razvijene privrede u dijelove koji su razvijeniji i pružaju više mogućnosti za život. One ukazuju koliko je ne/ravnomjeran razvitak pojedine zemlje. Depopulacijske tendencije, osobito ako su izazvane emigracijom, povezuju se najčešće uz gospodarsku stagnaciju te uz nepovoljne gospodarske i političke prilike. Depopulacija stanovništva izazvana emigracijom može dovesti do manjih ili većih gospodarskih i socijalnih problema. Takvi se problemi najčešće ogledaju u porastu broja starijeg žiteljstva u odnosu na broj zaposlenog stanovništva, suvremeno obrazovanom na račun povećanja starijeg prema obrazovanju stanovništva, konzervativnijeg društva (Lamza Maronić, Tokić, 2012).

3.4. Demografska struktura (dob, spol, obrazovanje)

Demografska struktura stanovništva s obzirom na dob i spol definirana je stopama nataliteta, fertiliteta te mortaliteta. Zdrava demografska struktura stanovništva izgleda poput piramide, u kojoj mladi obrazovani naraštaji, ljudski potencijali, brojčano značajno premašuju starije, umirovljeničko stanovništvo. Ukoliko brojnost starog stanovništva premaši broj mladog stanovništva gospodarski napredak je otežan i onemogućen (Lamza Maronić, Tokić, 2012).

4. KONCEPT MIGRACIJA KROZ POVIJEST

Svako značajnije razdoblje u razvoju društva popraćen je i značajno obilježen procesom migracije sa svim svojim uzrocima i posljedicama. Migracija je usađena u čovjekove nagone, a simbolizira stremljenje ka boljem, bijeg od nesigurnosti, iskorištavanja... Migracija je čovjekova egzistencijalna nužda za kretanjem i refleks njegove znatiželje (Friganović, 1989). Migracija je težnja ka boljitku i svladavanju nezadovoljstva trenutačnim stanjem.

Svoje korijenje pojam migracija ima u latinskoj riječi migrare koja ukazuje na preseljenje, seljenje ili seobu.⁴ Povijesno razmatrajući migracije sežu u duboku povijest čovječanstva. Čovjek je od svog prapočetka mijenjao stanište i tragao za sigurnijim

skloništem. Migracije simboliziraju čovjekovu borbu za opstanak (Friganović, 1989).

Hrvati su, kako je poznato, emigrirali i interkontinentalno i europski. Poslije 2. svjetskog rata Hrvati su prolazili kroz razdoblje zatvorenih granica i ilegalnog iseljavanja. Država iseljavanje potiskuje, a ono postaje odraz teškog gospodarskog stanja u zemlji te liberalizacije društva. Kulminacija iseljavanja slijedi tijekom 70-tih godina kada Hrvati postaju tzv. gastarbeiteri⁵.

Godina 1974. je po mnogo čemu presudna migracijska godina. Te se godine hrvatska emigracija raspukla na dvije različite kvalitete. Prva, radna ili gastarbajterska koja je u stalnom usponu, te druga, iseljenička najvrednijeg dijela ljudskoga potencijala odnosno intelektualca (Golub, 2004). Najveće migracije Hrvata nastupile su 90-tih godina, a rezultat su velikih promjena i Domovinskog rata.

Na službenoj internetskoj stranici Državnog zavoda za statistiku (dalje u tekstu DZS) moguće je pročitati podatke kako je u Republici Hrvatskoj posljednjih dvadeset godina „nestalo“ pola milijuna Hrvata. Tako je broj stanovnika Republike Hrvatske 1991. godine bio 4.784 265, a prema popisu iz 2011-te 4.290 612 stanovnika. U Domovinskom ratu poginulo je oko 15 000 ljudi, a po popisu iz 2001. godine, je vidljivo da se najviše smanjio broj srpskog stanovništva u Republici Hrvatskoj. 1991. god., bilo ih je 581 663 i činili su preko 12,2 % stanovništva, a 2001. ih je bilo 201 631 i čine samo 4,5% stanovništva Republike Hrvatske.

Prema podacima DZS-a od 2001.-2011. broj stanovnika se umanjio za još 150 000. U proteklih deset godina umrlo je oko 100 000 ljudi više nego što ih se rodilo. Zadnje dvije godine Hrvatska bilježi negativan migracijski saldo. Neki od glavnih razloga seljenja hrvatskih državljana u druge zemlje su velika nezaposlenost, rad na crno, niske plaće i loša makroekonomska perspektiva.

DZS navodi da se 2009. godini 8 468 osoba doselilo iz inozemstva u Republiku Hrvatsku te da se 9 940 osoba odselilo u inozemstvo pa je saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom bio negativan i iznosio je -1 472. U 2010. godini 4 985 osoba doselilo se iz inozemstva u Republiku Hrvatsku, a 9 860 osoba odselilo se u inozemstvo. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom bio je negativan i iznosio je -4 875. Negativni migracijski saldo rezultat je manjeg broja doseljenih osoba od broja odseljenih osoba (broj doseljenih iz inozemstva u odnosu na 2009. smanjio se za više od 40%).⁶ Popis 2001. godine pokazao je da je pored iseljenoga srpskog stanovništva, u inozemstvo otišlo još oko 170 000 do 180 000 pretežno mladih ljudi, među kojima

⁴ Migracija predstavlja oblik prostorne pokretljivosti stanovnika, stanovništva. (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2003:738).

⁵ Ger. Gastarbeiter predstavlja osobu koja je na privremenom radu u stranoj zemlji (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2003:373).

⁶ Podatke o broju stanovništva Republike Hrvatske kao i njegovom prirodnom kretanju moguće je detaljno iščitati na objavljenim publikacijama i službenoj internetskoj stranici Državnog zavoda za statistiku na http://www.dzs.hr/Hrv/publication/cro_in_fig.htm (pristupljeno: 15.05.2013.)

obrazovani ljudi konjunkturalnih zanimanja imaju znatan udio (Wertheimer-Baletić, 2005).

Iz svega prethodno navedenog može se zaključiti da je negativni migracijski saldo glavni čimbenik ukupne depopulacije u Hrvatskoj. Prirodno kretanje broja stanovnika djeluje u istom smjeru. Svake godine oko 12 tisuća ljudi napusti Hrvatsku, većina od tih ljudi su mladi. Pri tome treba upozoriti, kako navodi Wertheimer-Baletić, „...da se radi prije svega o ratom pogoršanoj migracijskoj bilanci, koja je već i ranije bila negativna, tj. o migraciji koja prati rat, a nakon rata, osobito u uvjetima privredne recesije (slučaj u Hrvatskoj), djeluje na smjer i jačinu promjena ukupnog broja stanovnika i njegovih struktura (dobno-spolne, ekonomsko-socijalne, obrazovne, nacionalne i drugih)“ (2005:105-106).

5. ODLJEV MOZGOVA (eng. BRAIN DRAIN)

Migracija je selektivni proces jer je riječ o ljudskom potencijalu. Kada obrazovani ljudski potencijali započnu migriranje i u toj migraciji postupno napuste teritorijalne granice matične države iz koje potječu kažemo da je započeo specifičan proces ekonomskih migracija pod nazivom „*brain drain*“ (Golub, 2004).

Kada u Google tražilicu upišete pojam „*brain drain*“ za 0.25 sekundi dobit ćete 22.300.000 rezultata koji sadrže spomenutu riječ. Pojam *odljeva mozгова* često se koristi u svakodnevnom govoru, no pitanje je razumiju li ljudi pravi smisao i značenje toga pojma te koriste li ga u pravom kontekstu.

„Termin „*brain drain*“ skovan je 1962. godine, a odnosio se na izvješće British Royal Societya u kojem se pisalo o odlasku inženjera iz Velike Britanije u Sjevernu Ameriku“ (Adamović, 2003:14)⁷. Od tada je ušao u širu upotrebu u vezi s migracijom obrazovane radne snage iz zemalja u razvoju u razvijene države⁸.

Sam početak *odljeva mozгова* moguće je pronaći već u mitologiji. Pod skrbništvom boga Hermesa, zaštitnika putovanja, trgovine, otkrića i znanosti, istakli su se prvi emigranti Prometej i Dedal. Oni su morali emigrirati zbog sukoba sa silama na domaćem tlu (Golub, 2004). Najvredniji ljudski potencijal oduvijek se kretao i ostajao tamo gdje je našao najpogodniju klimu za svoj rad i razvitak.

Odljev mozгова odnosi se na odlazak visokoobrazovanih ljudi, slikovito mozгова, u inozemstvo te u pravilu predstavlja migraciju kao odraz djelovanja tržišne radne snage u kojoj poslodavci u razvijenim i bogatijim zemljama mogu ponuditi bolje uvjete rada i veća primanja visokoobrazovanim ljudima, nego im se to nudi u vlastitim zemljama. *Odljev mozгова* predstavlja „redistribuciju ljudskog kapitala iz jedne države u drugu pri čemu je dobit na strani zemlje emigracije

uz vremensku karakteristiku permanentnosti“ (Adamović, 2003:16).

Proučavanje definicije *brain draina* nužno rezultira spoznajom o karakteristikama toga procesa. Proces je to koji je neregularan, trajan, a u njemu sudjeluje obrazovana radna snaga kojoj je zemlja reprodukcije potpuno odvojena od zemlje održavanja. Prema Golub (2004) postoje glavne odrednice *odljeva mozгова* koje ga čine tako posebnim i izdvajaju iz ostalih migracijskih tokova. U prvom redu riječ je o obujmu tokova obrazovane i kvalificirane radne snage iz nerazvijenih u razvijene zemlje. Riječ je dakle o velikom priljevu / dotoku iz manjeg broja nerazvijenih zemalja, i s druge strane iz većeg broja zemalja u tranziciji. U toj migrirajućoj radnoj snazi dominiraju inženjeri i znanstvenici. Sve je veća osjetljivost prema migracijama što je obrazovni nivo migranata viši. Njihov dotok je povećan kao odraz promjena u složenosti svjetskog ekonomskog poretka. Zemlje iz koje obrazovani ljudski potencijal emigrira nisu u stanju iskoristiti njihov potencijal i znanje.

5.1. Zapošljavanje znanstvenika izvan znanstvene djelatnosti (eng. Brain waste)

Uz pojam *brain draina* usko se veže pojam *brain waste*. *Brain waste* predstavlja sklonost znanstvenika prema zapošljavanju izvan znanstvene djelatnosti. Riječ je o napuštanju profesije, ali ne direktno i o prostornoj pokretljivosti (Adamović, 2003). U situaciji kada obrazovani ljudi ne mogu pronaći zaposlenje u struci za koju su se školovali, a žele raditi, biraju bilo kakvo zaposlenje. *Brain waste* može se izjednačiti sa karijernom demisijom i sama tematika ovoga procesa iako zanemarena ima dalekosežnije posljedice od *brain draina* (Prpić prema Golub, 2005).

Migracije i njihova specifična podvrsta *brain drain* imaju svoje razloge odnosno uzroke nastajanja. „Emigraciju uzrokuju potisni razlozi, zbog kojih pojedinac napušta zemlju (push factors), i privlačni razlozi, zbog kojih pojedinac odabire neku drugu, konkretnu, zemlju (pull factors)“ (Šverko, 2005:1151).

6. MATRICA POTISNIH I PRIVLAČNIH FAKTORA (eng. PUSH AND PULL FACTORS)

Teorijski obrazac motiviranosti odljeva mozga već godinama funkcionira na tzv. *push and pull* matrici. S jedne strane se javljaju potisni činitelji matične zemlje, odnosno zemlje iz koje se emigrira, a s druge strane privlačni činitelji obećavajućih inozemnih sredina (Prpić prema Golub, 2005). Iako motivacija predstavlja nešto individualno, značajno i karakteristično za samoga pojedinca i njegov razum

⁷ Usp. sa Golub 2004:37.

⁸ Početak korištenja pojma *brain drain* rezultat je dosezanja stupnja gospodarske razvijenosti europskih ekonomija koji je omogućavao da se ljudski mozak počne

prepoznavati kao prvorazredno dobro i poluga u utrci napretka (Golub, B. (2004.): Hrvatski znanstvenici u svijetu: socijalni korijeni u prostoru i vremenu. Zagreb: Institut za društvena istraživanja

moguće je utvrditi opće razloge odlazaka / zadržavanja obrazovanog ljudskog potencijala.

„Ovisno o dominantnosti push ili pull principa, odlazak/ostanak može biti određenom ekonomskom ili političkom prisilom, nezaposlenošću, siromaštvom, progonom... pojednostavljeno rečeno, boljim životnim ili radnim uvjetima“ (Golub, 2004:24). „Neki od najvažnijih razloga migracije radne snage su nedovoljna ponuda odgovarajuće radne snage u zemljama odredišta, rast plaća u razvijenim zemljama ugrožava profit, došlo je do promjene kvalifikacijske strukture stanovništva u smjeru stjecanja viših kvalifikacija kao i depopulacije i starenja stanovništva u razvijenim zemljama“ (Grgić, Bilas, 2008:358).

6.1. Faktori koji djeluju na odlazak

Pobude za odlaskom moguće je razvrstati na sedam tipoloških obrazaca: motiv znanstvenog stvaralaštva, motiv znanstvenog postignuća, ekonomski motiv, obiteljski motiv, motiv promjene, potisni motiv, motiv ovisne migracije (Golub prema Prpić, 2004). Motivi znanstvenog stvaralaštva povezani su s visokim očekivanjima od poticajne znanstvene sredine u inozemstvu. Motivi znanstvenog postignuća povezuju se s visokim statusnim, karijernim te materijalnim očekivanjima. Ekonomski motiv za sobom povlači očekivanje većeg društvenog ugleda. Obiteljski motiv predstavlja potrebe drugih članova obitelji dok ovisna migracija označava pridruživanje članovima obitelji. Potisni motivi rezultat su nezaposlenosti ili sukoba na poslu.

Faktori odbijanja mozgova i odlaska iz matične zemlje su brojni. Nizak status stručnog rada, sukobi na poslu, niska plaća, neodgovarajući posao, nerješivost stambenog pitanja i neizvjesnost samo su vrh ledene sante. Faktori privlačenja mozgova u inozemstvo jesu visok stupanj organizacije rada, dohotka, kulture stvaralaštva, dostupnost informacija te uređen svakodnevni život (Adamović, 2003).

Alokacija najvrednijih ljudskih potencijala je općeprihvaćen proces. Oduvijek odlaze oni najbolji i najvrjedniji. Emigranti žele otići u inozemstvo kako bi zarađivali više i primjerenije svojem statusu, kako bi se usavršavali i stekli dodatna znanja i profesionalna iskustva, kako bi upoznali svijet drugačiji od onog u kojem su dosad živjeli, kako bi našli posao kojim će biti zadovoljniji te kako bi izgradili karijeru, napredovali i uspjeli u svome poslu (Šverko, 2005).

7. POSLJEDICE ODLJEVA MOZGOVA

Prostorni razmještaj obrazovanog ljudskog potencijala i radno sposobnog stanovništva ima utjecaj na zemlje iz kojih se emigrira i jednako tako na zemlje u koje se imigrira. „Povećana spremnost ili stvarno napuštanje znanosti, uočeno zadnjih godina, ne mora a priori biti negativnog predznaka“ (Golub, 2000:129). Iako je proces odljeva mozgova već

odavno prisutan i poznat današnjem društvu još uvijek nije napravljena značajnija analiza odljeva znanstvenika. Unatoč tome, posljedice i promjene su vidljive, kako u emigracijskim zemljama tako i u imigracijskim, a napose u pojedincima kao nositeljima tih promjena.

Prema Golub (2006) *brain drain* nije poguban samo za zemlju koja putem njega gubi svoj ljudski potencijal, nego je štetan i za čovječanstvo u cjelini. Značajno je napomenuti da se odljeveni dio pameti neke zemlje nikada u potpunosti ne reintegrira u novoj sredini. Upravo zbog toga kažemo da je na gubitku prije svega znanost, bila ona svjetska ili nacionalna.

„*Brain drain* nije negativna pojava ako nije trajan i ako se, po mogućnosti, nadopunjuje s *brain gainom*“ (Golub, 2003:120). Sve migracije kroz prostor i vrijeme, bile one opće, političke ili neke druge specifičnosti, značile su određenu selekciju primarne populacije. Odlazak istraživača u inozemstvo, pogotovo kada je motiviran isključivo znanstvenim razlozima vezanim za karijeru, također znači selekciju znanstveničke populacije. Redovito odlaze bolji, školovaniji, spretniji, skloniji riziku, prodorniji...

Odlaskom visokoobrazovanih emigracijska zemlja biva značajno zakinjuta za razvojne programe i značajan ekonomski razvitak. Produbljuje se jaz između razvijenih i nerazvijenih, nerazvijeni kronično zaostaju jer nemaju mogućnost da napreduju, jer čak, i da imaju modernu tehnologiju, nedostaje im ključni kotačić - radna snaga, pokretač usmjerenja društva prema razvoju (Adamović, 2003).

Na mladima svijet ostaje, poznata je narodna izreka, koja ukazuje na problematičnost ukoliko se koristi u kontekstu *odljeva mozgova*. Mladi obrazovani naraštaji predstavljaju osiguranje društvenog napretka te funkcioniranja gospodarstva u cijelosti. Koliko god teret obrazovanja pada na leđa obitelji to isto obrazovanje još je veći trošak za državnu blagajnu. Stoga napuštanje matične zemlje sposobnog ljudskog potencijala, a u pravilu je riječ o najboljima, dugoročno gledajući najviše šteti državi iz koje se emigrira. Slikovito rečeno, *brain drain* je proces paralelan investiciji koja se nikad ne isplati.

8. HRVATSKA KAO ZEMLJA „ODLJEVA MOZGOVA“

„Hrvatska ima dugotrajnu tradiciju iseljavanja“ (Adamović, 2003:42). Masovnije iseljavanje započelo je krajem 19. st. (pred 2. svjetski rat je iselilo 450 000 ljudi). 60-tih godina se otvaraju granice... 1991. god. točan broj Hrvata u inozemstvu 254.856 (svaki 16-ti građanin), a zatim se broj emigranata što zbog rata, a što zbog gospodarskog beznađa drastično povećava (Adamović, 2003).

Hrvatska godinama ima velik, mada nikada točno utvrđen odljev visokoobrazovanog stanovništva. Najveća povijesna dimenzija osipane nacionalne pameti omeđena je odlaskom pronalazača Nikole Tesle, nobelovaca Lavoslava Ružičke i

Vladimira Preloga. Tri spomenuta „mozga“ čine vrh piramide, vremenom i prostorom neomeđene, hrvatskih znanstvenika koja su dala svoj doprinos čovječanstvu (Prpić prema Golub, 2000).

Osipanje znanstvenog potencijala Republike Hrvatske tako predstavlja nepostojeći društveni problem. „Odlazak je u principu stvar individualne odluke i pravo je svakog pojedinca da odlučuje o svojoj sudbini“ (Golub, 2004:152). Sklonost mladih hrvatskih znanstvenika i istraživača na profesionalni i vanjski egzodus rezultat je opće atmosfere društva i stavova prema znanju i njegovim nositeljima.

„Za malu i ekonomski neobogatu zemlju, kao što je Hrvatska, koja s mukom odvaja sredstva za školovanje budućih znanstvenika velika je katastrofa da toliko velik broj znanstvenika odlazi iz zemlje upravo u času kad postanu sposobni vraćati društvu sredstva koje je uložilo u njih“ (Golub, 2003:137). Hrvatska na taj način dvostruko gubi, ostaje bez svog intelektualnog ljudskog potencijala i uvozi iz drugih zemalja nešto što su ti isti potencijali tamo stvorili.

„Hrvatsko društvo danas ne cijeni znanje. Niti u kriznoj situaciji nije sposobno i spremno koristiti stečena znanja i sposobnosti najvrednijeg dijela svoje populacije kako bi se što prije revitaliziralo. Ne znanje iskoristiti niti novac koji je uložilo u školovanje budućih ili već gotovih znanstvenika (stručnjaka i drugih visokoobrazovanih pojedinaca). Takav tretman znanja proizvodi čitav lanac posljednjih anomalija“ (Golub, 2003:125).

Oni koji žele ići redovito su na fakultetima imali najveći prosjek ocjena. Svjesni situacije u kojoj se nalaze, ponekad i na marginama hrvatskog društva, hrvatski mozgovci odlučuju se za odlazak. Postavlja se pitanje: kuda odlaze? Prema Adamović (2003) aktualna odredišta potencijalnog odlaska jesu u prvom redu anglofonske zemlje SAD, Kanada, Australija, potom Njemačka, Francuska, skandinavske zemlje, Italija, Austrija...

9. KONFLIKT ODLJEVA MOZGOVA

Iako su demografi predviđali da će 21. st. rezultirati postupnim smanjenjem trenda *odljeva mozгова* i migracija općenito, u posljednjih tridesetak godina emigracija ne samo da nije stala nego je njen intenzitet sve jači i prodorniji. Iako specifičan, *brain drain* današnjice postao je prirodna pojava. S druge strane visoko razvijene zemlje trebaju mozgove, ali istovremeno reguliraju njihov ulazak što pogoršava stanje između siromašnih i bogatih zemalja (Adamović, 2003).

Velika ekonomska kriza nije zahvatila samo nerazvijene zemlje, ona je globalnih razmjera i pogađa bogate nacionalne ekonomije. Tako su primjerice zemlje poput Portugala, Španjolske i skandinavskih zemalja, razvijene zemlje i bogata društva, nekoć jake kolonijalne sile, također suočene sa problemom *odljeva mozгова*. Njihovi talentirani i obrazovani ljudski potencijali u nemogućnosti pronalaska odgovarajućeg zaposlenja u matičnoj

zemlji sve više odlaze u zemlje koje su njihovi preci kolonizirali (Li i sur., 2012).

Konflikt *brain drain-a* na taj način umanjuje jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja, ali ne predstavlja njegovo rješenje. Razlozi koji uvjetuju odvijanje procesa odljeva mozгова zahtijevaju pronalaženje odgovarajućeg pristupa rješavanju problematike. Pri tome je potrebno imati na umu kako nije dovoljno samo ulagati u materijalne aspekte ovoga procesa, potreban je primjeren pristup neopipljivim elementima, potrebno je stvoriti drugačiju društvenu atmosferu (Li i sur., 2012).

10. NAMJERA ODLASKA U INOZEMSTVO STUDENATA VISOKE ŠKOLE ZA MENADŽMENT U TURIZMU I INFORMATICI U VIROVITICI

U okviru istraživanja intenziteta i razloga potencijalnog „odljeva mozгова“ iz Republike Hrvatske provedeno je istraživanje o namjeri odlaska u inozemstvo studenata Visoke škole za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici (dalje u tekstu Visoka škola Virovitica). Realnost je zapravo takva da konkretni podaci o aktualnom stanju i broju naših ljudi koji su se odselili ne postoje, stoga se sve svodi na statističke procjene i predviđanja. U Republici Hrvatskoj „odljev mozгова“ predmet je istraživanja u prvom redu sociologa i znanstvenika. Golem istraživački doprinos u nizu svojih projekata dale su znanstvenice Katarina Prpić i Branka Golub iz Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu.

Na temelju proučene literature koja se bavi procesom „odljeva mozгова“ postavljen je cilj istraživanja koji se definira kao spoznaja namjere odlaska studenata Visoke škole Virovitica u inozemstvo. Studenti predstavljaju intelektualni i profesionalni potencijal koji po završetku školovanja postaju akademski građani države i nositelji gospodarskog razvoja. Svaka država ulaže u svoje mlade naraštaje kroz njihovo obrazovanje. Investicije u ljudske potencijale rezultiraju intelektualnim kapitalom koji je temelj napretka. Dakle, odlaskom mladih i školovanih ljudi u inozemstvo nastaje ogromna šteta sa dugoročnim posljedicama za matičnu zemlju. Iznimno je bitno posvetiti više pozornosti procesu „odljeva mozгова“ kako bi se spoznali faktori koji ga uzrokuju te ublažile moguće posljedice kojim ovaj proces rezultira.

Kako bi se dosegao cilj odnosno spoznala namjera odlaska studenata Visoke škole Virovitica u inozemstvo definirani su sljedeći zadaci istraživanja:

- odrediti demografsku strukturu ispitanika (spol, dob, godina studija, studijski program, status studiranja),
- utvrditi postotak studenata koji razmišlja o odlasku i zapošljavanju u inozemstvu,
- utvrditi potisne i privlačne faktore koji uvjetuju odlazak ili ostanak studenata,

- utvrditi preferirane zemlje u koje bi naši studenti imigrirali,
- utvrditi percepciju studenata o mogućnosti poboljšanja gospodarske situacije u Republici Hrvatskoj s ulaskom u Europsku uniju,
- utvrditi stavove studenata o odlasku mladih u inozemstvo,
- procijeniti stvarni, odnosno realni odlazak studenata u inozemstvo koji su izrazili takvu namjeru.

10.1. Metoda i instrument istraživanja

Ispitivanje namjere odlaska studenata Visoke škole Virovitica provedeno je u ljetnom semestru tijekom posljednja dva tjedna u svibnju akademske godine 2012./2013. Ispitanici su studenti svih studijskih godina, smjerova koji se izvode u Visokoj školi Virovitica. Dakle, riječ je o uzorku studenata prve, druge i treće godine Informatičkog menadžmenta, Menadžmenta u ruralnom turizmu i Poduzetništva usluga.

Istraživanje je provedeno uz pomoć anketnog upitnika kreiranog u Google Docsu koji je prilagođen potrebama istraživanja ovog rada, a njegovi dijelovi oslanjaju se na prethodna istraživanja provedena od Adamović, Mežnarić 2003. i Šverko 2005. Tako primjerice pitanja o namjeri odlaska te razlozima za ostanak / odlazak sadrže promijenjene dijelove pitanja iz rada Adamović, Mežnarić 2003., a pitanja o percepciji mladih se temelje na pitanjima koje u svojoj anketi koristi Šverko 2005.

Osim klasičnih pitanja s ponuđenim odgovorima u anketnom upitniku su napravljena dva pitanja prikazana Likertovom skalom s pet stupnjeva kojim se procjenjuje razmišljanje studenata o odlasku i zapošljavanju u inozemstvu i sama vjerojatnost realnog odlaska.

10.1. Rezultati istraživanja

Od ukupno 456 studenata Visoke škole Virovitica anketni je upitnik ispunilo ukupno 196 ispitanika čiji su podaci korišteni u daljnjoj analizi. Anketiranje je obavljeno tijekom posljednja dva tjedna mjeseca svibnja 2013. godine s ciljem utvrđivanja namjeravaju li studenti nakon završetka studija u Virovitici otići u inozemstvo. Struktura uzorka prikazana je u tablici 1.

TABLICA 1. STRUKTURA UZORKA

Spol ispitanika	Broj ispitanika <i>n</i>	Postotak ispitanika %
žensko	140	71

muško	56	29
Ukupno	196	100
Dob ispitanika		
18-25 godina	174	89
26-30 godina	7	4
31-35 godina	6	3
36-40 godina	3	2
41-45 godina	2	1
46-50 godina	3	2
≥ 51 godina	0	0
Godina studija		
Prva	90	46
Druga	36	18
Treća	70	36
Ukupno	196	100
Studijski program		
Informatički menadžment	142	72
Menadžment ruralnog turizma	36	19
Poduzetništvo usluga	18	9
Ruralno poduzetništvo	0	0
Ukupno	196	100
Status studiranja		
Redoviti student	165	84
Izvanredni student	31	16
Ukupno	196	100

Izvor: izradile autorice rada⁹

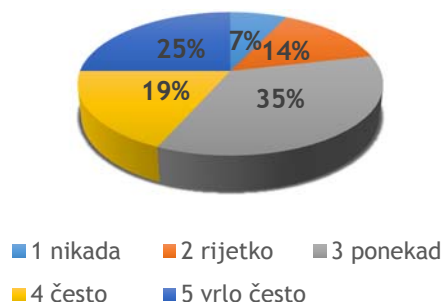
Demografska varijabla koja obuhvaća dob ispitanika u velikom postotku opisuje studente mlađe populacije koji se nalaze u životnoj dobi od 18 do 25 godina. Razlog tome ogleda se u činjenici kako na Visokoj školi Virovitica studenti moraju biti u statusu redovitog studenta što uvjetuje polaganje državne mature. Starije generacije imale su mogućnost izvanrednog studiranja odnosno upisa na studij na temelju prethodno završene četverogodišnje srednje škole, no od prethodne akademske godine (2012./2013.) u Virovitici više nije moguće studirati u statusu izvanrednog studenta. Takav čin rezultirao je prevladavajućim postotkom studenata mlađe populacije.

Namjera o odlasku obuhvaćena je razmišljanjem o vlastitom odlasku, o odlasku mladih općenito te kroz procjenu stvarnog odnosno realnog odlaska. Kao što je vidljivo u grafičkom prikazu 3. najveći postotak ispitanih studenata (35%) nalaze se na polovici Likertove skale u kojoj prvi stupanj označava da studenti nikada ne razmišljaju o odlasku te peti stupanj koji označava vrlo često razmišljanje studenata o odlasku u inozemstvo. Izvodi se zaključak

⁹ Napomena: postoci se odnose na ukupan broj ispitanika (N=196), a ne na ukupan broj studenata Visoke škole u Virovitici.

kako studenti imaju određene razloge koji ih u velikoj mjeri navode na razmišljanje o odlasku iz domovine i zapošljavanju u inozemstvu. Samo 7% ispitanih studenata nikada nije razmišljalo o odlasku i zapošljavanju u inozemstvu, a čak 25% njih to čini vrlo često (grafički prikaz 1)

Grafički prikaz 1. Percepcija ispitanika o odlasku i zapošljavanju u inozemstvu

Izvor: izradile autorice rada

Što se tiče razmišljanja studenata o odlasku mladih u inozemstvo u grafičkom prikazu 4. moguće je iščitati kako čak 92% ispitanih studenata nema ništa protiv toga i smatraju kako mladi trebaju odabrati zemlju u kojoj će im biti bolje. Je li je to rezultat općeg nezadovoljstva situacijom u kojoj se sada nalazi Republika Hrvatska ili naše kolege imaju individualne pokretače ovakvog razmišljanja pokazat će daljnja istraživanja (grafički prikaz 2).

Grafički prikaz 2. Razmišljanje ispitanika o odlasku mladih u inozemstvo

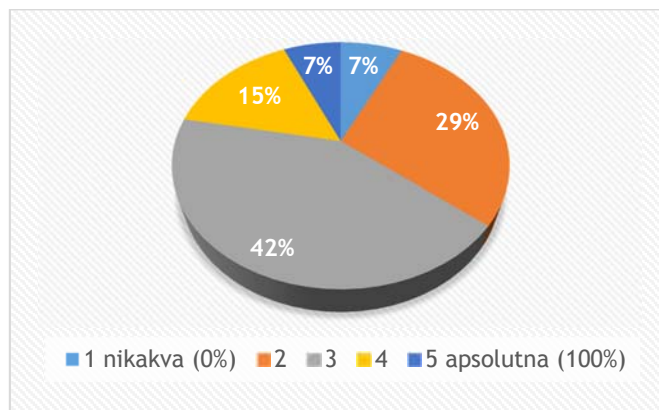

Izvor: izradile autorice rada

Pitanje u kojem su ispitanici trebali procijeniti vjerojatnost svoga realnog odlaska rezultiralo je ponovnom sredinom na Likertovoj skali (prvi stupanj označava nikakvu vjerojatnost za odlazak, a peti stupanj apsolutnu vjerojatnost odlaska). Daljnjim razmatranjem ipak je moguće uočiti tendenciju ka manjoj konkretnoj odnosno realnoj vjerojatnosti za

odlazak. Jednak postotak studenata (7%) izjasnio se za nikakvu i apsolutnu vjerojatnost za odlazak. 42% ispitanika procjenjuje stvarni odlazak na 60% (grafički prikaz 3).

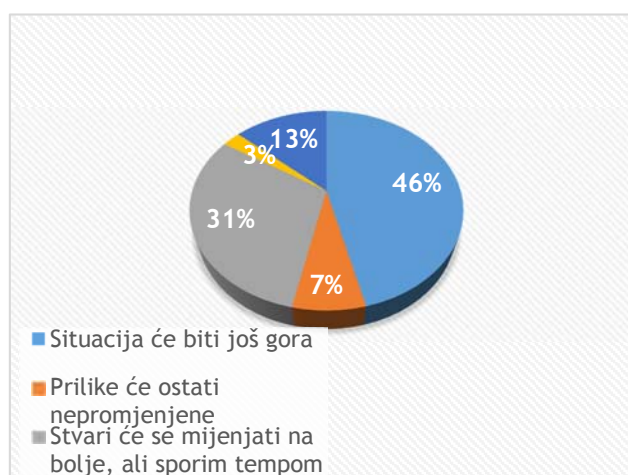
Grafički prikaz 3. Vjerojatnost realnog odlaska u inozemstvo

Izvor: izradile autorice rada

Na pitanje o predviđanjima mogućih promjena koje će nastupiti u Republici Hrvatskoj nakon njenog ulaska u Europsku uniju ispitanici su prilično su pesimističnog razmišljanja. 46% studenata mišljenja je kako će situacija biti još gora. 7% studenata smatra kako će prilike ostati nepromijenjene, dok ih 31% smatra da će se prilike mijenjati sporim tempom na bolje. Samo 3% ispitanih studenata smatra da će Europska unija donijeti znatno poboljšane prilike u Republici Hrvatskoj, a 13% studenata ne razmišlja o tome. Zaključak je kako je gotovo polovica ispitanih studenata euroskeptična i smatra da će gospodarska situacija biti sve lošija (grafički prikaz 4).

Grafički prikaz 4. Razmatranja o promjeni prilika u Republici Hrvatskoj nakon ulaska u Europsku uniju

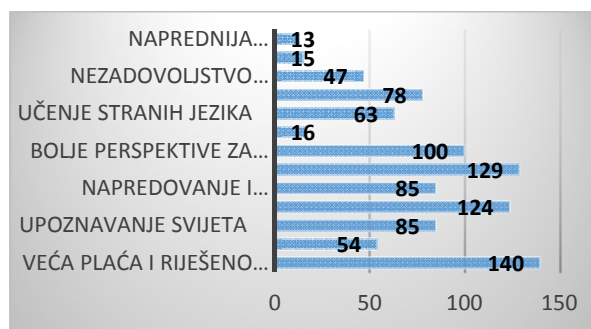

Izvor: izradile autorice rada

Postoje brojni razlozi i pokretači koji motiviraju na odlazak iz matične zemlje u inozemstvo. Najčešće je to splet gospodarskih i tržišnih uvjeta u zemlji, a njihove karakteristike su objektivne prirode. U anketnom upitniku su bili

redom nabrojani: veća plaća i riješeno stambeno pitanje, školovanje i usavršavanje, upoznavanje svijeta, pronalaženje posla, napredovanje i razvoj karijere, bolji životni uvjeti, bolje perspektive za budućnost, ugled i poštovanje, učenje stranih jezika, bolji radni uvjeti, nezadovoljstvo vođenjem države i konzervativizmom, želja za poboljšanjem uvjeta u Republici Hrvatskoj nakon povratka te naprednija tehnologija i stručnjaci. Studenti koji su popunjavali anketu mogli su proizvoljno odabrati do pet najvažnijih razloga.

Grafički prikaz 5. Razlozi odlaska u inozemstvo

Izvor: izradile autorice rada

Najvažniji razlog i motivator odlaska u inozemstvo za kojeg se odlučilo 140 studenata jest veća plaća i riješeno stambeno pitanje koje nudi zemlja imigracije. 129 studenata smatra bolje životne uvjete za ključan faktor privlačenja u inozemstvo, dok bi 124 studenata otišlo zbog pronalaženja posla. Od ukupno promatranog uzorka njih 100 smatra da inozemna zemlja pruža bolju perspektivu za budućnost, dok nezadovoljstvo vođenjem države i konzervativizmom razlozi su za koje se opredijelilo 47 ispitanika.

Najmanji broj studenata smatra da su naprednija tehnologija i stručnjaci (13) te ugled i poštovanje (16) važni motivacijski faktori za odlazak u inozemstvo.

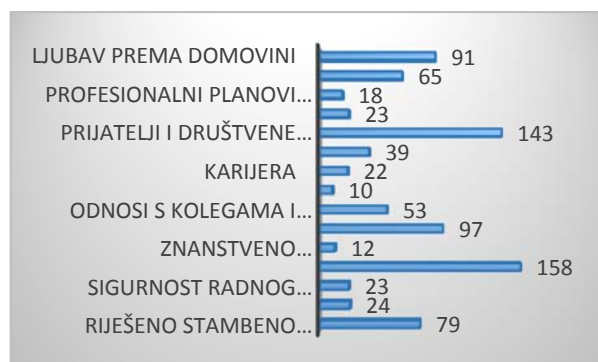
Razlozi koje studenti rjeđe navode jesu naprednija tehnologija i stručnjaci 1%, ugled i poštovanje 2%, nezadovoljstvo vođenjem države i konzervativizmom 5%.

Razlozi odnosno faktori koji su presudni za odluku ostanaka u zemlji imaju više subjektivnog predznaka za razliku od razloga koji ljude potiču na odlazak u inozemstvo. Ljudi mogu biti motivirani za ostanak u domovini riješenim stambenim pitanjem, kvalitetom života, sigurnošću radnog mjesta, zbog obitelji ili iz osobnih razloga. Odnosi s kolegama, karijera, kulturni život, prijatelji, školovanje djece kao i profesionalni planovi članova obitelji mogu biti neki od razloga za ostanak. Ljude u domovini može zadržati ljubav prema njoj ili percepcija visokih troškova putovanja i smještaja u inozemstvu. Ispitani studenti mogli su se odlučiti za maksimalno pet čimbenika koji uvjetuju ostanak u Republici Hrvatskoj.

Većina ispitanih studenata (158) kao razlog ostanaka navodi obitelj, a 143 ostalo bi u Republici Hrvatskoj zbog prijatelja. 91 ispitanih studenata

ostalo bi ovdje jer vole svoju zemlju, a nešto više (njih 97) zbog osobnih razloga. Najmanji interes ispitanih studenata glede faktora koji uvjetuju ostanak u Republici Hrvatskoj zabilježen je kod opće perspektive zemlje (njih 10), znanstvenog usavršavanja i razvoja (njih 12), karijere (njih 22) te ne/sigurnost radnog mjesta (njih 23).

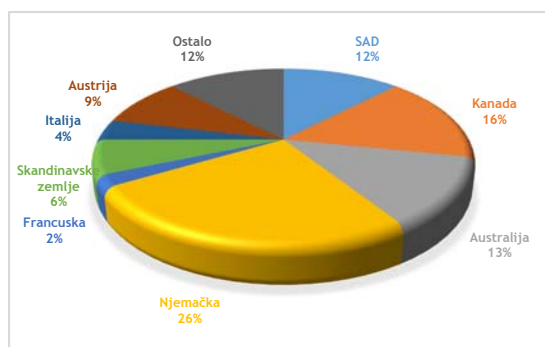
Grafički prikaz 6. Razlozi ostanaka u domovini

Izvor: izradile autorice rada

Oni koji se odlučuju za odlazak po tradicionalnom uzorku odabiru biraju zemlje imigracije. Najpoželjnija država kao destinacija imigracije jest Njemačka po mišljenju 26% ispitanih studenata. Slijede Kanada (16%), Australija (13%) te SAD (12%). 12% ispitanih studenata izjasnilo se za države koje nisu bile ponuđene, poput: Meksika, Kine i Grčke (grafički prikaz 7).

Grafički prikaz 7. Preferirana zemlja imigracije

Izvor: izradile autorice rada

10. ZAKLJUČAK

Dugo je vremena trebalo teoretičarima kako bi spoznali da je upravo čovjek najvažniji faktor razvoja i uspješnosti u organizacijama ili gospodarstvima. Zahvaljujući neograničenim mogućnostima ljudskoga uma, ljudski potencijal kroz obrazovanje, stalni razvoj i napredovanje postaje neprocjenjiv intelektualni kapital i kao takav ključ uspjeha i bogatstva.

Kao što je intelekt dar čovječanstvu, tako je težnja za napretkom dar pojedincu. Čovjek po svojoj prirodi ima potrebu za istraživanjem, spoznajom, otkrivanjem novog što često rezultira prostornim razmještanjem ljudi. Fenomen migracija postao je

predmet istraživanja brojnih stručnjaka. U novije doba pozornost stručnjaka zaokuplja sve prisutnija vrsta migracija poznata kao odljev mozgova. Taj se proces definira kao prostorno razmještanje obrazovanih potencijala izvan granica matične zemlje.

Postoje brojni faktori koji uvjetuju ostanak i jednako brojni koji uzrokuju odlazak iz matične zemlje. Tako pojedinca za ostanak kod kuće može motivirati obitelj, strah od novoga, riješeno stambeno pitanje ili neki osobni razlozi. Suprotno od toga, kada se obrazovana osoba zbog veće plaće, napredovanja i razvoja karijere, boljih životnih ili radnih uvjeta uputi izvan granica matične zemlje, tada ona daje doprinos trendu odljeva mozgova.

Odljev mozgova je proces koji ne mora nužno imati negativne posljedice, a to poglavito ovisi o pristupu zemlje u kojoj se on odvija. Sam po sebi, odljev mozgova, rezultira štetom za zemlju emigracije, a ogromnom koristi za zemlju imigracije. Spoznavši kako su upravo ljudi najvažniji faktor razvoja, svaka država ulaže u svoje ljudske potencijale kroz proces obrazovanja. Kada se dogodi da obrazovana osoba napusti zemlju koja je u nju godinama investirala, te počne davati svoj doprinos zemlji imigracije, stvara se sve veća nejednakost i konflikt između zemalja koje su na relaciji odljeva mozgova.

Republika Hrvatska još uvijek nema jasno definiranu politiku prema procesu odljeva mozgova. Problem je prepoznat, stručnjaci se njime bave, ali konkretni koraci za ublažavanje posljedica ovoga trenda još nisu poduzeti. Kao mlada članica Europske unije, država će morati vrlo brzo reagirati i učiniti sve što je potrebno da izvuče pozitivne efekte ovoga procesa. Poznato je kako sve veći broj hrvatskih studenata odlazi na studije diljem Europe i tamo se trajno zadržava. Mladi ljudi koji bi trebali dati krila domovini, izvući je na pravi put iz mučnoga procesa tranzicije, suočeni sa problemima prisiljeni su tražiti bolje životne uvjete negdje drugdje. Spomenuto predstavlja negativan trend kojem bi hrvatsko društvo svakako trebalo pristupiti sa više pozornosti i brige.

Krajem drugoga semestra akademske godine 2012./2013. provedeno je istraživanje na prostoru Visoke škole u Virovitici glede odljeva mozgova. Ukupno 196 studenata dalo je svoje mišljenje o odljevu mozgova, faktorima koji ga uzrokuju, potencijalnoj zemlji imigracije, te o mogućoj promjeni prilika koje bi mogle zahvatiti Republiku Hrvatsku nakon ulaska u Europsku uniju.

Rezultati istraživanja pokazuju kako svaki treći ispitan student razmišlja o odlasku u inozemstvo, ali ih polovica ne vjeruje u stvarnu realnost odlaska. Studenti su svjesni loše gospodarske situacije u kojoj se nalazi Hrvatska i čak 92% njih podržava odlazak onih koji to žele. Preferirana zemlja tj. država u koju bi većina naših studenata otišla u potrazi za boljom egzistencijom jest Njemačka.

Zabrinjavajuća činjenica koju otkrivaju rezultati ovoga istraživanja jest razmišljanje ispitanih

studenata o gospodarskoj situaciji Republike Hrvatske nakon njenoga ulaska u Europsku uniju. Gotovo svaki drugi student smatra da će situacija biti sve gora. Izvodi se zaključak kako su virovitički studenti euroskeptici koji smatraju da nam je bolje samima nego u velikoj zajednici.

Faktori koji utječu na odlazak, a za koje su se odlučili ispitanici studenti, mahom su ekonomske prirode. Tako se kao razlog odlaska najčešće navode veća plaća i riješeno stambeno pitanje u zemlji imigracije, bolji životni uvjeti te pronalaženje posla. Odras je to općeg gospodarskog stanja u kojem se nalazi Republika Hrvatska. Faktori koji studente navode na ostanak u domovini jesu u prvom redu obitelj, prijatelji i ljubav prema domovini.

Početak stoljeća okarakteriziran je globalizacijom i stalnim promjenama. Znanje i obrazovanje te u konačnici obrazovan čovjek prepoznati su kao ključ uspjeha. Odljev mozgova, kao proces prostornog razmještanja obrazovanih ljudskih potencijala, predstavlja proces koji će zasigurno odigrati važnu ulogu na globalnoj gospodarskoj sceni i kao takav zahtijeva sve veću pozornost, razumijevanje i poštovanje odgovornih pojedinaca i svih nas.

LITERATURA

1. Adamović, M. (2003): Migracije mladih znanstvenika: stvarni i potencijalni „odljev mozgova“ iz Hrvatske devedesetih godina. Zagreb: Institut za društvena istraživanja
2. Adamović, M., Mežnarić, S. (2003): Potencijalni i stvarni "odljev" znanstvenog podmlatka iz Hrvatske: empirijsko istraživanje. Revija za sociologiju, Vol. 34 No. 3-4:143-160
3. Bjelajac, S. (2007): Hrvatski „Brain-drain“. Informatologia, Vol. 40 No. 4:314-316
4. Friganović, M. (1989): Migracije kao konstanta geoprostora. Acta Geographica Croatica, Vol. 24. No. 1:19-30
5. Golub, B. (2003): Zašto odlazimo? Društvena istraživanja, Vol. 12 No. 1-2:63-64
6. Golub, B. (2004): Hrvatski znanstvenici u svijetu: socijalni korijeni u prostoru i vremenu. Zagreb: Institut za društvena istraživanja
7. Golub, B. (2006): Socioprostorna pokretljivost hrvatskih znanstvenika. Sociologija i prostor, Vol. 44 No. 172/173 (2/3):261-288
8. Grgić, M., Bilas, V. (2008): Međunarodna ekonomija. Zagreb: GIPA d.o.o.
9. Jambreč, I., Penić, I. (2008): Upravljanje ljudskim potencijalima u poduzećima - ljudski faktor, motivacija zaposlenika kao najvažniji čimbenici uspješnosti poslovanja poduzeća. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 29 No. 2:1181-1206
10. Lamza-Maronić, M., Tokić, I. (2012): Utjecaj demografskih čimbenika na društveno - ekonomski razvoj Hrvatske. Ekonomski vjesnik, Vol. No. 2:263-269
11. Li, M., Hanson Frieze, I., Horvat, J., Mijoč, J. Olson, J., (2012): Razlozi napuštanja doma: usporedba prediktora želje za migriranjem i putovanjem u hrvatskih studenata. Migracijske i etničke teme, Vol. 28 No. 1:7-27

12. Prpić, K. (2000): U potrazi za akterima znanstvenog i tehnološkog razvoja. Zagreb: Institut za društvena istraživanja
13. Mežnarić, S. (2003): Migracijske aktualnosti: stanje, problemi, perspektive paradigmi istraživanja. Migracijske i etničke teme, Vol. 19 No. 4:323-341
14. Šverko, I. (2005): Studentske namjere odlaska u inozemstvo: Veličina potencijalnog „odljeva mozga“ i njegove odrednice u 1995., 1997. i 2004. godini. Društvena istraživanja, Vol. 14 No. 6 (80):1149-1174
15. Wertheimer-Baletić, A. (2005): Demografija Hrvatske - aktualni demografski procesi . Diacovensia, Vol. 13 No. 1:95-118

Rječnici, enciklopedije i leksikoni:

Hrvatski enciklopedijski rječnik (2003): Zagreb: Novi liber

Internet izvori:

1. Državni zavod za statistiku (2012): Hrvatska u brojkama, 2012. http://www.dzs.hr/Hrv/publication/cro_in_fig.htm (15.05.2013.)
2. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2013): Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, ISSN 1334-806X. http://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/publikacije/statisticke_informacije/2013/1/Statisticke_informacijeHZMOa_1_2013_travanj2013.pdf (20.06.2013.)
3. Institut za razvoj obrazovanja (Ivošević, V., Šćukanec, N. 2012): Vodi li akademska mobilnost k odljevu mozga? [http://www.iro.hr/hr/javne-politike-visokog-obrazovanja/kolumna/vodi-li-akademska-mobilnost-k-odljevu-mozgova-/](http://www.iro.hr/hr/javne-politike-visokog-obrazovanja/kolumna/vodi-li-akademska-mobilnost-k-odljevu-mozgova/) (24.06.2013.)
4. Matica hrvatska (Horvat, V. 2004): Umjesto „odljeva“ moguća „cirkulacija mozga“? http://www.matica.hr/HRRevija/revija2004_1.nsf/AllWebDocs/odljev (06.07.2013.)